

# Undervisning med flexibel timplan

RESULTAT, ARBETSSÄTT OCH BEDÖMNINGAR



Sveriges  
Kommuner  
och Landsting



## Innehåll

<b>Sammanfattning .....</b>	<b>4</b>
<b>1. Därför undersöker SKL timplanens roll .....</b>	<b>5</b>
Timplan innebär detaljstyrning .....	5
Så har SKL följt upp skolor med flexibel timplan.....	6
<b>2. Timplanedelegationen - en omfattande försöksverksamhet .....</b>	<b>7</b>
Försöket med timplanefri undervisning .....	8
Utvärderingen visade på lovande resultat.....	8
Skolledning och lärare positiva till slopad timplan.....	8
Den nationella timplanen kvar – men möjlighet för alla att arbeta flexibelt.....	9
<b>3. Utblick – omvärld och forskning .....</b>	<b>10</b>
Internationell utblick.....	10
Nedslag i forskningsläget .....	11
Skolverkets senaste uppföljning.....	12
<b>4. Elevperspektivet – studieresultat i skolor med flexibel timplan .....</b>	<b>13</b>
Betygsresultat och fullständiga betyg.....	13
Meritvärde .....	14
Fullständiga betyg .....	15
<b>5. Skolperspektivet – att arbeta med flexibel timplan .....</b>	<b>17</b>
Skäl att arbeta med flexibel timplan .....	17
Inga stora förskjutningar av undervisningstiden.....	18
Att arbeta med flexibel timplan förbättrar arbetssättet .....	18
<b>6. Huvudmannens perspektiv – att främja en målstyrd skola .....</b>	<b>20</b>
En flexibel timplan underlättar måluppfyllelse och ett ämnesövergripande arbetssätt.....	20
Hur säkras den garanterade undervisningstiden? .....	21
Mer undervisningstid – inte mindre .....	22
Synen på timplanen i framtiden.....	22
<b>7. Slutdiskussion .....</b>	<b>23</b>
Beslut om verksamhetens utformning bör fattas nära eleverna .....	23
Flexibel undervisning – flexibelt lärande .....	23
En fråga om läraryrkets attraktionskraft .....	23
Inte läge för fler stora strukturreformer.....	24
SKL:s slutsatser om eventuella förändringar av timplanen .....	24

# Sammanfattning

Åren 1999 - 2004 genomfördes en omfattande försöksverksamhet att arbeta med en flexibel timplan i grundskolan. Försöket utvärderades och ansågs lyckosamt. Den timplan som fanns förändrades inte, men skolor fick om de ville ansöka om att arbeta med flexibel timplan. I denna rapport har vi följt upp resultaten i de skolor som har ansökt om att arbeta med flexibel timplan. Vi har också intervjuat de kommuner där en stor del av skolorna arbetar med flexibel timplan.

I undersökningen konstateras att den flexibla timplanen kan vara en tillgång i en mål- och resultatstyrd skola och att en generell åtstramning skulle motverka ökad måluppfyllelse i berörda skolor

De positiva drag som nämns är att man lättare kan koncentrera sig på att ge enskilda elever det stöd just de behöver. Även ett ämnesövergripande arbetssätt som stödjer helheten i läroplan och kursplaner underlättas.

Oavsett hur den centrala styrningen av skolans timplan ser ut är det viktigt att underlätta för de skolor som idag arbetar på ett väl fungerande sätt med mål- och resultatstyrningen. Det fortsatta arbetet med timplanefrågor bör ta sin utgångspunkt i den forskning och beprövad erfarenhet som finns på området.

# 1. Därför undersöker SKL timplanens roll

Den svenska skolan är bättre än sitt rykte. Men den står också inför stora utmaningar. En sådan är att bättre anpassa undervisningen efter varje elevs behov. Utvärderingen av försöksverksamheten med flexibel timplan visar att en sådan kan underlätta denna anpassning. Samtidigt finns det röster som talar för att strama upp dagens timplan. SKL har gjort denna uppföljning för att sprida de erfarenheter som finns i svenska skolor av att arbeta med flexibel timplan utifrån elevernas behov.

## Timplanens styrning

Grundskolans timplan regleras i skollagens bilaga 1. Den gäller för samtliga grundskolor, dvs. oavsett om det är en grundskola med offentlig eller enskild huvudman. En huvudman kan dock ansöka hos Skolinspektionen om undantag från skyldigheten att tillämpa timplanen.

Timplanen reglerar hur många timmars undervisning en elev minst har rätt till i varje ämne i grundskolan. Totalt ska varje elev vara garanterad 6 665 timmar<sup>1</sup> och timplanen fördelar dessa timmar över grundskolans 17 ämnen. Timplanen i sig reglerar inte hur timmarna ska fördelas per årskurs, vare sig per ämne eller som det totala antalet undervisningstimmar per årskurs.

Efter genomgången grundskoleutbildning ska varje elev ha fått undervisning i minst det totala garanterade antalet timmar. Den garanterade undervisningstiden är även fördelad per ämne, från 118 timmar totalt för hem- och konsumentkunskap till 1490 timmar totalt för svenska/svenska som andraspråk.

## Timplanen på enskilda skolor

Skolans får själv besluta att omfördela antalet timmar i timplanen för ett ämne eller en ämnesgrupp med högst 20 procent. Från 1 juli 2013 gäller nya regler om att antalet undervisningstimmar i svenska, svenska som andraspråk, matematik och engelska inte får minskas till följd av skolans val.

En skolas timplan kan stipulera både den totala undervisningstiden, tid per ämne eller tid per ämne och tidsenhet, som veckovis, årskursvis eller stadiesvis.

---

<sup>1</sup> Fr.o.m. höstterminen 2013 6 785 timmar

## **Behov av en mer flexibel timplan**

En huvudman kan ansöka till Skolinspektionen om att få bedriva utbildning i grundskolan utan att tillämpa timplanen (9 kap. 23 § skolförordningen). Denna rapport handlar om skolor som har fått sådan dispens.

I Sverige är timplanens ämnesindelning mer diskuterad än den övergripande garanterade undervisningstiden även om en utvidgning av den totala undervisningstiden genomförs från höstterminen 2013. Timplanens roll har länge diskuterats. Frågan är i vilken utsträckning alla elever behöver få exakt lika många undervisningstimmar i skolans olika ämnen. Barn och ungdomar är olika. De har olika förkunskaper, förutsättningar och behov. Vissa behöver därför mer undervisning i svenska, andra behöver mer engelska, matematik eller idrott.

Hur passar en centralt beslutad timplan in i en målstyrd skola? Det är en vanlig fråga från de som arbetar utan timplan. Att skolan är målstyrd innebär att eleverna ska ha nått vissa mål i årskurs 3, 6 och 9. Det väsentliga för alla som vill förändra skolan borde därför vara att eleverna klarar målen, inte att antalet genomförda timmar passar in i en centralt fastställd mall.

## **Timplanedelegationens försöksverksamhet**

I Sverige inleddes 1999 en femårig försöksverksamhet där ungefär 900 grundskolor var helt befriade från timplanens regleringar. Erfarenheterna från försöket var positiva, och slutsatsen från den så kallade Timplanedelegationen år 2005 var att timplanen helt borde avskaffas. Utvärderingarna visade på möjligheter till pedagogiska vinster, en bättre arbetssituation för lärarna på bredare syn på elevernas kompetens kunde främjas genom ett målstyrt arbetssätt. Samtidigt visade utvärderingar på vikten av ett genomtänkt arbetssätt där uppföljning av verksamheten var central, för att säkerställa likvärdigheten och att undervisningen säkerställde måluppfyllelse i alla ämnen.

## **Så har SKL följt upp skolor med flexibel timplan**

Mot bakgrund av Timplanedelegationens förslag har SKL valt att belysa resultaten från ett antal skolor och kommuner som har valt att arbeta timplanelöst. Vi har gjort detta ur olika perspektiv. Vi har granskat betygsresultat för de skolor som har fått dispens att bedriva timplanelös undervisning för att se hur väl de klarar av att få eleverna att nå målen. Vi har ställt en enkät till rektorerna i dessa skolor och vi har intervjuat ansvariga i förvaltningen i ett tiotal kommuner där många skolor arbetar med flexibel timplan. Vi har också tittat på forskning och internationella jämförelser som finns på området.

## 2. Timplanedelegationen - en omfattande försöksverksamhet

*”I en mål- och resultatstyrd och decentraliserad skola vilar ansvaret för det dagliga arbetet i första hand på lärarna och skolledningen. I en skola med ambitionen att låta varje elev utvecklas optimalt är det rimligt att lärarna och arbetslaget har bästa möjliga förutsättningar att utforma arbetet. Arbetet med att fördela tiden för olika ämnen och aktiviteter bör vara en väsentlig del av att planera och organisera den egna skolans verksamhet.”<sup>2</sup>*

Dagens timplan härrör från 1985, från en tid då vi inte hade tillgång till datorer hemma, mobiltelefoner eller internet, en tid då vi fortfarande var hänvisade till två statliga TV-kanaler, kassetband och LP-skivor. Kort sagt en helt annan tid med andra krav, inte bara på skolan utan även på det arbetsliv som skolan utbildar för. Diskussioner om timplanens lämplighet fanns redan då men kom att aktualiseras på allvar i och med decentraliseringen av ansvaret för skolan och införandet av mål- och resultatstyrning.

Sedan dess har timplanen varit uppe för diskussion vid flertal tillfällen. De som vill se mindre styrande regelverk poängterar att organiseringen av undervisningen och skolornas personalsammansättning ska styras utifrån de lokala behoven. Man menar att det är elevens behov och måluppfyllelse snarare än undervisningstiden som bör avgöra hur undervisningen ska organiseras.

De som förespråkar användandet av en nationell timplan menar istället att timplanen ska ses som en garant för skolans likvärdighet och kvalitet. Farhågor inför ett borttagande av timplanen har till exempel gällt effekterna för och fördelningen mellan de olika ämnena i grundskolan. Det har även funnits oro för att ett mer öppet förhållningssätt till timplanen skulle kunna leda till att mindre tid än tidigare skulle avsättas för undervisning.

Dessa båda aspekter har därför varit självklara områden för den intervjuundersökning som genomfördes i denna uppföljning.

---

<sup>2</sup> Citatet är hämtat från Timplanedelegationens slutbetänkande Utan timplan – för målinriktat lärande SOU 2005:101.

## Försöket med timplanefri undervisning

För att få underlag för ett eventuellt framtida avskaffande av timplanen beslutade regeringen 1999 att inleda en omfattande försöksverksamhet med utbildning med flexibel timplan i grundskolan.

Försöksverksamheten var femårig och omfattade totalt 79 kommuner och ungefär 900 grundskolor från hela landet (motsvarande 19 procent av landets kommunala grundskolor). Försöksskolorna var från läsåret 2000/01 och fem år framåt befriade från timplanens regleringar om tid per ämne och fick istället disponera den garanterade undervisningstiden helt fritt.<sup>3</sup> Försöket blev föremål för en genomgripande uppföljning, utvärdering samt forskning. Sex forskningsprojekt och fyra utvärderingsprojekt följde försöket medan det pågick, vilket gör detta till ett av de mest utvärderade projekten för svensk skola.

### Utvärderingen visade på lovande resultat

Utvärderingarna visade överlag på positiva resultat. Farhågan om att balansen mellan grundskolans ämnen skulle rubbas på ett problematiskt vis när timplanen övergavs besannades inte under de fem år som försöket pågick.

Sammantaget ledde de positiva erfarenheterna från försöksverksamheten till att den så kallade Timplanedelegationen, i november 2005, föreslog regeringen att avskaffa den nationella timplanen.

Utvärderingen visade i korthet på följande resultat:

- Skillnaden i studieresultat mellan försöksskolorna och övriga skolor var små men genomgående till försöksskolornas fördel.<sup>4</sup>
- Studieresultaten förbättrades mest för pojkar och elever med utländsk bakgrund.
- Elever i behov av särskilt stöd uppmärksammades i större utsträckning än tidigare samtidigt som arbetsätten innebar mer av inkluderande lösningar.
- Eleverna vid försöksskolorna var mer medvetna om målen för utbildningen och vårdnadshavarna bättre informerade och mer delaktiga i sina barns studier.
- Lärarnas arbetsglädje var högre i försöksskolorna än i övriga grundskolor och upplevelsen av stress mindre.

### Skolledning och lärare positiva till slopad timplan

Av de drygt 900 skolor som deltog i försöket var det endast fem skolor som efter försökstidens slut ville återinföra den nationellt fastställda timplanen..

Även lärarna såg positivt på en timplanefri skola. I en av utvärderingarna ansåg 85 procent av de tillfrågade lärarna att beslutanderätten över undervisningstiden borde ligga på den enskilda skolan. Alla dessa tyckte dock inte att timplanen skulle avskaffas helt. Av lärarna på försöksskolorna ville 57 procent både avskaffa timplanen och lägga makten över tiden på skolan jämfört med 36 procent av lärarna i jämförelseskolorna. Av de lärare som upplevde sig arbeta i

---

<sup>3</sup> Däremot gällde allt i övrigt; såsom antal timmar för grundskolans nio år (6 665 timmar), läroplanens kunskapsmål, kursplaner liksom skollagens regler om läsår och antal skoldagar.

<sup>4</sup> Detta gällde såväl för de genomsnittliga meritvärdena i årskurs 9, andelen elever med fullständiga betyg, som andelen elever som uppnådde godkända betyg i de behörighetsgivande ämnena.



en skola med välfungerande mål- och resultatstyrning ville hela 80 procent att timplanen skulle avskaffas.

Dessa utvärderingar gjordes i samband med Timplanedelegationens slutrapport. Än så länge har inga uppföljande undersökningar gjorts.

### **Den nationella timplanen kvar – men möjlighet för alla att arbeta flexibelt**

Timplanedelegationen föreslog mot bakgrund av forskningen och de utvärderingar som gjorts att den nationella timplanen skulle tas bort. Istället skulle de enskilda skolorna ges större ansvar för att fördela undervisningstiden på det sätt som bäst främjade en hög måluppfyllelse.

Regeringen beslutade dock mot bakgrund av de positiva resultaten från försöksverksamheten att förlänga försöket. Enligt den nya skollagen från 2011 kan dessutom alla grundskolor anhölla om att få bedriva utbildning med flexibel timplan. I maj 2012 hade drygt 300 grundskolor valt att antingen förlänga försöket eller ansöka om att få arbeta timplanefritt. Det motsvarar lite drygt var tredje skola från försöket eller strax över fem procent av det totala antalet grundskolor.

Med tanke på det starka stödet för flexibel timplan i försöksverksamheten kan man fråga sig varför inte andelen skolor som fortsatt att arbeta med flexibel timplan är större. I vår undersökning var en vanlig orsak till att inte arbeta vidare med flexibel timplan var olika pågående reformer, till exempel att det blev klart att betyg skulle införas från årskurs 6 vilket i sig medförde förändringar i verksamheten som man ansåg försvårade det arbetssätt man hade etablerat i försöksverksamheten.

## 3. Utblick – omvärld och forskning

När det gäller timplanens fortsatta varande i Sverige är de resultat som timplanedelegationen presenterat det naturliga underlaget för vidare beslut. En utgångspunkt är även i vilken utsträckning man vill främja ett målstyrt system, det vill säga om man främst följer upp måluppfyllelsen eller även de yttre ramarna.

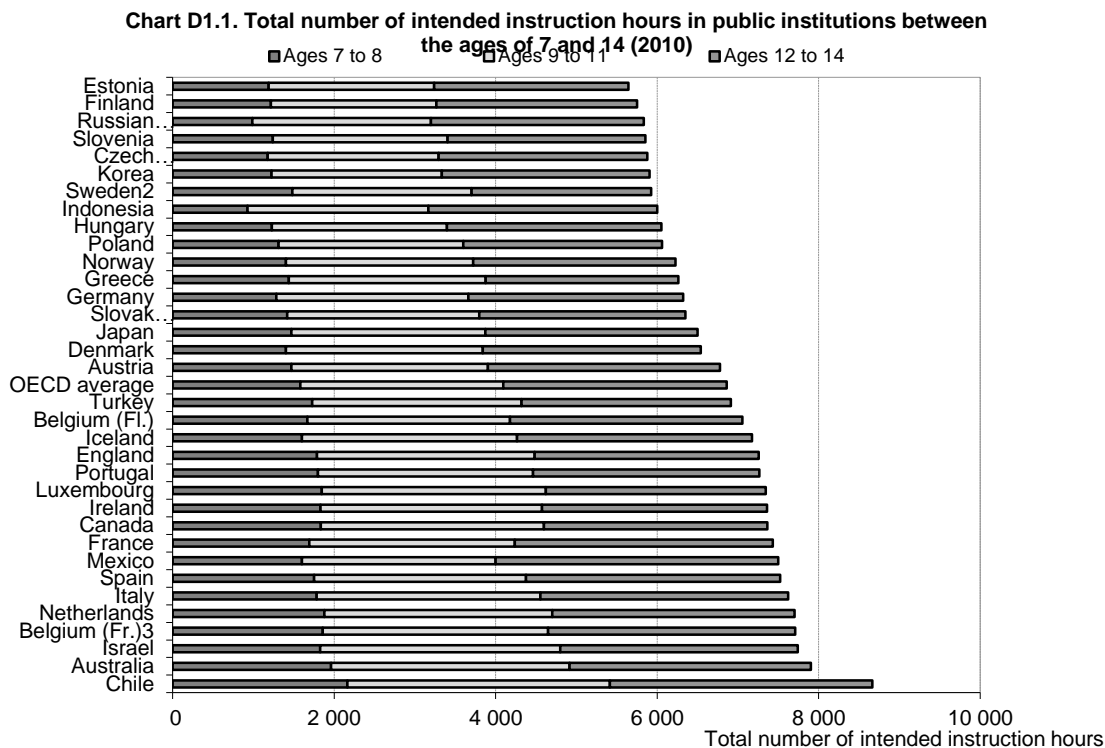
Det är också intressant att blicka mot andra länder för att se vilka erfarenheter som finns där med de olika system som finns för hur styrande och hur detaljerad en timplan är.

### Internationell utblick

Det finns vissa internationella jämförelser på området. OECD har inte gjort särskilda undersökningar av timplanerna i olika länder, men har analyserat den information som hämtats in i olika sammanhang. Deras slutsatser är att man inte ser någon påverkan på elevers resultat som kan hänföras till hur timplanen ser ut i olika utbildningssystem. OECD ser inte heller inte någon relation mellan olika länders timplaner och resultat i de olika mätningar som görs för t.ex. läsförståelse och matematik.

I grafen nedan visas antal undervisningstimmar i olika OECD-länder för elever som är 7-14 år, det vill säga under åtta år i grundskolan eller motsvarande. Variationerna mellan ländernas timplaner är som synes mycket stora. Sverige är tillsammans med till exempel högpresterande länder som Finland och Korea ett av sju länder med färre än 6 000 undervisningstimmar för de sju åren. Medan andra länder närmar sig 8 000 undervisningstimmar och Chile har klart fler undervisningstimmar än övriga länder.

Det finns som synes inga enkla samband mellan hur tiden fördelas och elevers resultat även om det finns visst belegg för att säga att det finns kritiska övre och undre gränser, som inte direkt berör den diskussion som nu förs i Sverige. Det viktiga är hur tiden används och vad man använder den till.



1. Minimum number of hours per year.
  2. Estimated because breakdown by age is not available.
  3. "Ages 12-14" covers ages 12-13 only.
- Countries are ranked in ascending order of the total number of intended instruction hours.  
**Source:** OECD. Table D1.1. See Annex 3 for notes ([www.oecd.org/edu/ea2012](http://www.oecd.org/edu/ea2012)).

## Nedslag i forskningsläget

Det finns en del forskningsrapporter som har studerat hur elevernas resultat har påverkats av utökad timplan för enskilda ämnen. Några av dessa har studerat projekt där en utökning kombinerades med andra åtgärder, vilket försvårar analysen vad gäller just utökningen. Vissa rapporter behandlar hur resultaten i enskilda ämnen har förändrats antingen genom att tiden för undervisning har ökat eller genom att i efterhand jämföra resultat baserat på skillnader i undervisningstid mellan olika skolor eller aktörer. En sådan undersökning avseende skillnader mellan tyska delstater visade på bättre resultat i PISA för de delar av landet som hade mest undervisningstid.

En undersökning testade om den totala undervisningstiden hade ett samband med resultat i matematik och fann att endast 0,8 procent av resultaten kunde förklaras på detta sätt.<sup>5</sup>

Det finns färre studier som undersöker hur resultat hänger ihop med en flexibel timplan, där olika elever kan få del av olika mycket undervisning beroende på elevens egna behov.

<sup>5</sup> Baker et al (2004)

## Skolverkets senaste uppföljning

*”Att söka säkerställa den garanterade undervisningstiden innebär inte automatiskt ett säkerställande av att eleverna når målen och av elevers resultat, varför rektorer och lärare ändå främst tycks ha målen i fokus snarare än timmarna dit.*

Så lyder en av punkterna i sammanfattningen av Skolverkets nyligen publicerade rapport *Att fånga undervisningstiden med målen i fokus*. Rapporten beskriver en undersökning av i vilken utsträckning huvudmännen har kunskap om ifall alla elever får den garanterade undervisning som de har rätt till samt gjort nedslag i några skolor för att se hur undervisningstiden fördelades.

Skolverkets förslag i denna rapport handlar om att skolorna bättre ska dokumentera hur timplanen fördelas. Kritiken är att flertalet kommuner saknar skriftliga riktlinjer för hur timplanen ska fördelas och att inte tillräckligt många har administrativa rutiner för att dokumentera att timplanen följs. Nästan hälften har rutiner för att följa upp att den garanterade undervisningstiden följs, samtidigt som fem av sex anger att de följer upp enskilda elevers frånvaro, kopplat till undervisningstiden.

Skolverkets kritik handlar om att kommunerna inte säkrar att de formella kraven följs, inte att eleverna inte får den undervisning de har rätt till, tvärtom. Skolverket konstaterar att den insamlade undervisningstiden visar på en marginell skillnad mot den nationellt lagstadgade timplanen och skolornas planerade undervisningstid. I två ämnen, bild och hem- och konsumentkunskap, är variationerna något större.

På både kommunal och skolnivå har de som Skolverket intervjuat beskrivit hur fokus ligger på att eleverna ska nå målen med undervisningen och inte på exakt hur mycket timmar som var och en får. Till exempel koncentreras extra undervisningstid på de elever som har halkat efter, vare sig det beror på förlorad undervisningstid eller ej, snarare än att kompensera tillfälligt inställd undervisning för alla. En slutsats från intervjuerna är att undervisningstiden är viktig, särskilt för elever med svårigheter att uppnå målen. Men elevernas individuella förutsättningar avgör behovet av antalet timmar i ett ämne.

## 4. Elevperspektivet – studieresultat i skolor med flexibel timplan

Sedan timplanedelegationen i november 2005 förslög att den nationella timplanen skulle avskaffas har ingen nationell utvärdering gjorts av den fortsatta försöksverksamheten<sup>6</sup>. Därmed saknas värdefullt beslutsunderlag för kommande politiska beslut om timplanens vara.

I denna undersökning har de intervjuade lyfta fram olika värden med att arbeta med flexibel timplan, där de tydligaste var att förbättra elevernas resultat, att förbättra arbetssättet för lärare och elever samt att öka möjligheten att arbeta ämnesöverskridande.

När det gäller frågan om elevernas resultat drog Timplanedelegationen i sitt slutbetänkande slutsatsen att försöksverksamheten hade haft en positiv inverkan på elevernas studieresultat. Skillnaderna var små men genomgående.

När vi har studerat elevernas resultat i de skolor som fortsatt att arbeta med flexibel timplan ser vi samma tendenser, dvs något, men inte avsevärt bättre resultat än för övriga skolor. Vi ser därmed ingen stöd för ståndpunkten att en uppstramning av timplanen behövs eftersom elevernas resultat blir för dåliga med en flexibel timplan.

### Betygsresultat och fullständiga betyg

Vi har i vår genomgång valt att endast undersöka elevernas resultat på aggregerad nivå. Analyser av hur olika elevgrupper har presterat i form av betygsresultat finns således inte här. Skälet till detta är att vi endast använt oss av de uppgifter som finns offentliggjorda i Skolverkets statistikdatabaser SIRIS och SALS. I dessa databaser saknas i regel uppgifter om exempelvis elevernas bakgrund på skolnivå. Detta innebär naturligtvis en begränsning för undersökningen och möjligheterna att dra slutsatser av densamma. Här finns alltså en kunskapslucka som vi välkomnar andra aktörer att fylla.

Elevresultaten presenteras fortsättningsvis i form av genomsnittet för samtliga elever i riket samt de genomsnittliga resultaten för eleverna i de skolor som har

---

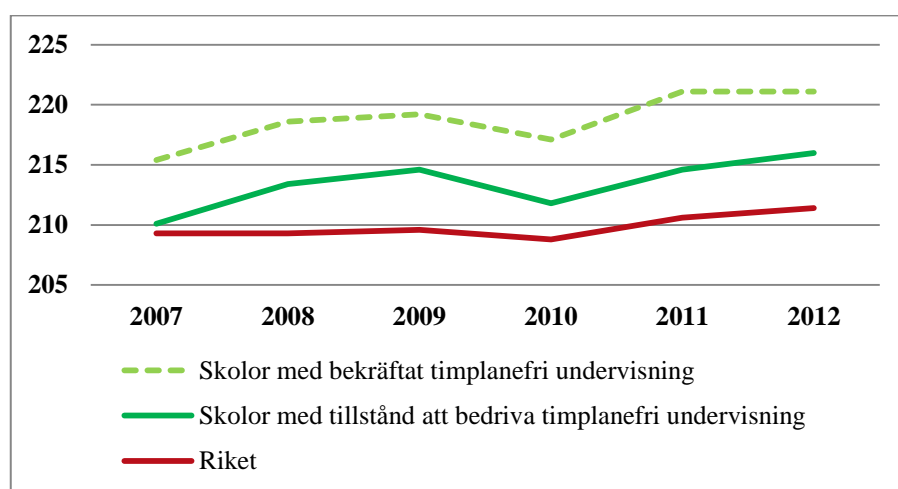
<sup>6</sup> Sedan den nya skollagens infördes i juli 2011 kan alla grundskolor till Skolinspektionen anhålla om att få bedriva utbildning utan timplan. I maj 2012 hade drygt 300 grundskolor fått dispens att arbeta timplanefritt. Det motsvarar lite drygt var tredje skola från försöket eller två procent av det totala antalet grundskolor.

tillstånd att bedriva timplanefri undervisning. Den sistnämnda gruppen har vi valt att dela in i två grupper: a.) Skolor med tillstånd att bedriva timplanefri undervisning (samtliga 97 skolor, 7 700 elever), samt b.) Skolor som dessutom – via enkätsvar – bekräftat att de arbetar timplanelös (48 skolor, 4 400 elever). Skälet till uppdelningen har att göra med att ett tillstånd i sig inte behöver innebära att den aktuella skolan faktiskt arbetar timplanelöst i verkligheten.

## Meritvärde

Meritvärdet utgör summan av betygsvärdena för de 16 bästa betygen i elevernas slutbetyg från årskurs 9 i grundskolan. Det maximala meritvärdet en elev kan få uppgår till 320 poäng vilket innebär att det högsta betyget MVG (Mycket väl Godkänd) ges i samtliga 16 ämnen.

**Diagram 3.1 Meritvärde för elever som avslutat årskurs 9**



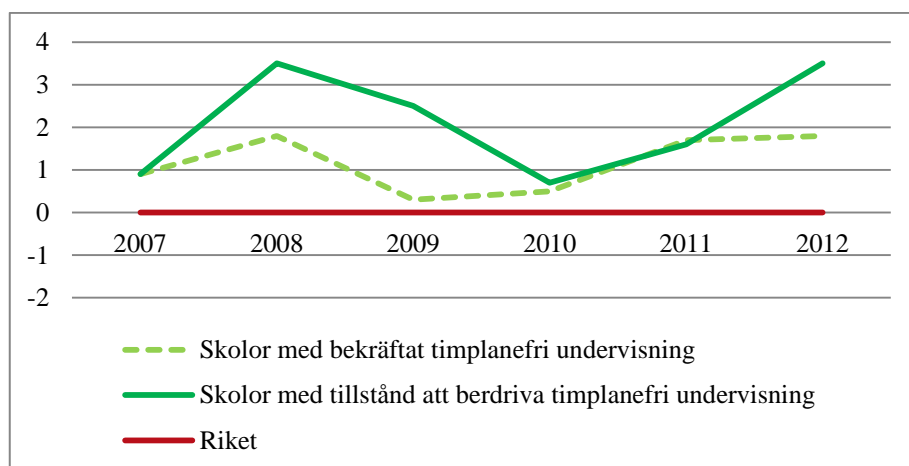
Trenden för riket visar på i stort sett stillastående meritvärde under den period som vi har undersökt. Det genomsnittliga meritvärdet har uppgått till omkring 210 poäng allt sedan läsåret 2006/07. Ser vi istället till de drygt 100 grundskolor som har fått tillstånd att bedriva timplanefri undervisning är meritvärdet marginellt men återkommande högre för samtliga läsår under perioden. Skillnaderna blir ännu tydligare när vi jämför riksgenomsnittet med de försöksskolor som i vår rektorsenkät bekräftat att de faktiskt har arbetat timplanefritt. Här uppgår skillnaden till mellan fem och tio poäng per läsår.

För att kontrollera om skillnaderna i studieframgångar enbart beror på försöksskolornas elevunderlag har vi kontrollerat meritvärdena gentemot Skolverkets statistiska redskap SALSA<sup>7</sup>, som presenterar kommuners och skolors förväntade betygsresultat när viss hänsyn tagits till skolornas

<sup>7</sup>. Ett modellberäknat resultat med avseende på *Andel elever som uppnått målen* och *Genomsnittligt meritvärde* beräknas för landets kommuner och skolor, vilket ger fyra regressionsmodeller. Föräldrarnas utbildningsnivå, andel elever födda i Sverige med utländsk bakgrund, andelen elever födda utomlands och fördelningen pojkar/flickor utgör bakgrundsfaktorerna. Bakgrundsfaktorerna förklarar en del av variationen i kommuners och skolors resultat. För läsåret 2011/12 förklarade SALSA 61 procent av variationen i skolornas genomsnittliga meritvärde i årskurs 9.

elevsammansättning. Kontrollen ger vid handen att försöksskolorna överträffar sina förväntade meritvärden vid samtliga tillfällen (se diagram 3.2 nedan).

**Diagram 3.2 Meritvärden i förhållande till förväntat värde (avvikelse per skola i genomsnitt)**



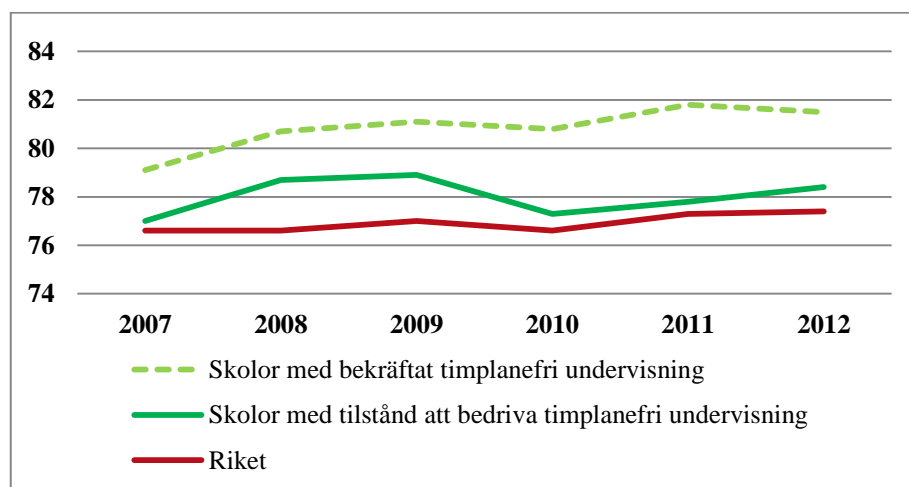
Den positiva avvikelsen är något mindre för de skolor som bekräftat att de undervisat timplanlöst vilket ger en indikation om att andra bakgrundsfaktorer än den slojade timplanen kan ligga bakom resultatförbättringen. Mönstret är dock entydigt i så måtto att eleverna i försöksskolorna överträffar såväl riksgenomsnittet som sina förväntade resultat vid samtliga mättillfällen. Det kan finnas viss påverkan av urvalet genom att de skolor som deltagit är mer benägna att genomföra förändringar som ger dessa positiva effekter än andra skolor.

## Fullständiga betyg

Drygt var fjärde elev i grundskolan avslutar sina grundskolestudier utan att ha nått kunskapsmålen i ett eller flera ämnen. Precis som när det gällde det genomsnittliga meritvärdet har resultaten legat tämligen stilla på riksnivå för de granskade läsåren, kring 77 procent. Samma sak kan sägas gälla för de skolor som har fått tillstånd att bedriva timplanefri undervisning med den skillnaden att en marginellt högre andel av dessa skolors elever gått ut grundskolan med fullständiga betyg, kring 78 procent i medeltal för perioden.

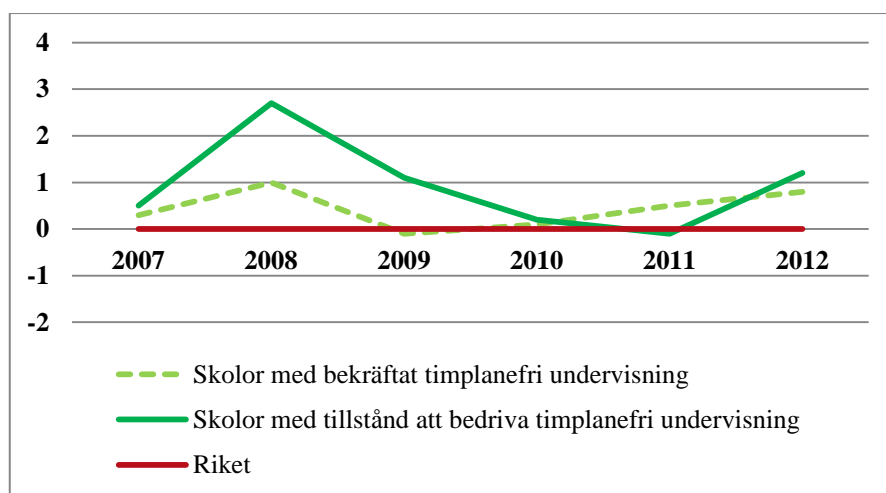
Här uppvisas de bästa studieresultaten av eleverna i de skolor som både har fått tillstånd att bedriva timplanlös undervisning och som bekräftat att de faktiskt gör det. Här uppgår andelen fullständiga betyg plötsligt till över 80 procent vid fem av de sex granskade åren samtidigt som skillnaden till riksgenomsnittet har ökat något under mätperioden.

**Diagram 3.3. Andel elever med fullständiga betyg efter årskurs 9**



Kontrollen gentemot det förväntade SALSA-värdet bjuder inte på några stora överraskningar. Avvikelseerna är överlag små men positiva och är precis som för de genomsnittliga meritvärdena något mindre för den grupp av försöksskolor som bekräftat att de arbetat timplanelöst (vilket illustreras i diagram 3.4 nedan).

**Diagram 3.4 Fullständiga betyg i förhållande till förväntad andel (avvikelse per skola i genomsnitt)**





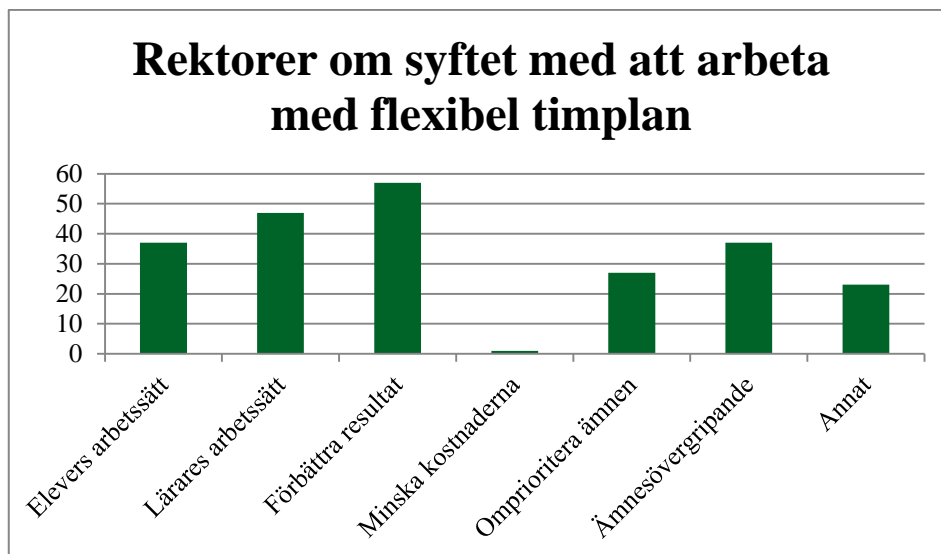
## 5. Skolperspektivet – att arbeta med flexibel timplan

För att fånga upp hur möjligheten att arbeta med flexibel timplan har tagits till vara i praktiken ställde vi en enkät till de skolor som fanns med i Skolinspektionens register över skolor som hade dispens från att arbeta enligt timplanen. Antalet skolor i Skolinspektionens register var drygt 330 och drygt hälften av skolorna i registret besvarade enkäten. En del av skolorna hörde av sig för att säga att de inte borde vara med i registret eftersom de arbetade enligt ordinarie timplan. Det kunde vara skolor där en huvudman ansökt om dispens till samtliga skolor medan enbart en del använt sig av dispensen. Det kunde också handla om skolor som hade arbetat timplanelöst men gått tillbaka till ordinarie timplan. En orsak som nämndes för detta var att betygen i åk 6 införts som ansågs försvåra ett timplanelöst arbetssätt.

Syftet med enkäten var att öka kunskapen om varför man valde att arbeta med flexibel timplan och vilka effekter man kunde se av arbetet. Enkäten ställdes till rektorerna.

### Skäl att arbeta med flexibel timplan

Skolorna kunde i enkäten ange flera orsaker till att man valt att arbeta med flexibel timplan. Det vanligaste skälet var att man ville förbättra elevernas skolresultat. Detta angavs av 6 av 10 skolor. Nästan hälften av skolorna angav att man ville förbättra lärarnas arbetssätt och en dryg tredjedel att man ville förbättra elevernas arbetssätt. Lika många ville använda utrymmet till att arbeta mer ämnesövergripande och/eller temainriktat.



En dryg fjärdedel av skolorna önskade kunna omprioritera mellan ämnen. Det är tydligt att detta inte ses som ett syfte i sig utan som ett medel för att nå högre måluppfyllelse eller ett förändrat arbetssätt. Som visas nedan används dock inte möjligheten att omprioritera mellan ämnen så att man gör större förskjutningar mellan ämnen totalt, utan för att kunna omfördela vid behov, främst för enskilda elever, samt göra ämnesövergripande insatser utan att fastna i detaljplanering och uppföljning av tidsåtgången. Man kan istället ägna uppföljningsinsatser åt att följa elevernas resultatutveckling.

Andra skäl som ofta nämndes var:

- Bättre individualisera undervisningen
- Naturligt i en målstyrd skola
- Naturligt i särskola/Montessori/åldersblandat
- Möjlighet att förstärka ett visst ämne en viss period/profilämne

### Inga stora förskjutningar av undervisningstiden

De flesta skolor använder friheten över timplanen till att lägga upp undervisningen på ett flexibelt sätt snarare än att göra stora förskjutningar mellan olika ämnen. I vissa fall förekommer dock även detta, och då är det främst följande ämnen som fått stor ökad tid: idrott, matematik, praktiskt estetiska ämnen, svenska, naturorienterande ämnen.

De enda ämne som fått betydligt minskad tid tycks vara främmande språk, där två skolor angett detta.

Det finns inget tydligt mönster, utan en skola som ökar ett visst ämne kan minska vilket som helst av de andra, vilket tyder på att det är vissa specifika lokala behov och önskemål som kan behöva tillgodoses.

De flesta skolor gör dock mindre justeringar. För dessa är det vanligast att idrott, svenska och matematik får ökad tid. Även praktiskt estetiska ämnen och naturorienterande ämnen får utökad undervisningstid.

### Att arbeta med flexibel timplan förbättrar arbetssättet

En majoritet av de skolor som besvarat enkäten anger att lärarnas och elevernas arbetssätt (66 respektive 57 procent) är det som är den största positiva påverkan av att arbeta med flexibel timplan. Detta är även det argument som är tydligast i den forskning som finns. Det ökar möjligheterna till ett ämnesintegrerat och

temainriktat arbetssätt och man anser även att det har haft en mycket positiv påverkan på elevernas möjlighet att påverka sitt skolarbete, något som forskningen ser som positivt för att stärka elevernas lärande.<sup>8</sup>

Rektorerna menar även att man ser en positiv påverkan på elevernas resultat och elevernas möjligheter till särskilt stöd. Trivsel och trygghet i skolan samt förbättringar för rektorns möjlighet till en god ledning är andra effekter som många anger.

Några effekter som nämns mer sällan är till exempel ett utökat föräldradeltagande, minskade kostnader eller att lärarnas arbetsbelastning minskar. De få försämringar som nämns handlar om att lärarna behöver följa upp elevernas resultat på ett tätare sätt, vilket ökar deras arbetsbelastning. Även ett ökat inslag av formativ bedömning anses öka arbetsbelastningen och nämns därmed som något med negativ påverkan. Samtidigt ser flera skolor fördelarna med just formativ bedömning då det sammantaget bedöms vara ett mer effektivt sätt att arbeta.

---

<sup>8</sup> ”Öppna jämförelser Grundskola 2013 – Hur motiverar skolan eleverna”, Sveriges Kommuner och Landsting, 2013 där bland annat hänvisning finns till ”Utmärkt undervisning – framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning”; Jan Håkansson och Daniel Sundberg, 2012

## 6. Huvudmannens perspektiv – att främja en målstyrd skola

I ett tiotal kommuner hade samtliga skolor dispens för att arbeta med flexibel timplan. När försöksverksamheten tog slut valde man i dessa kommuner att fortsätta arbetssättet för sina skolor. Det gällde även ett mindre antal fristående huvudmän. För att fånga upp huvudmannens perspektiv har vi genomfört längre intervjuer med åtta av de kommuner som har dispens för många eller alla av kommunens skolor och viss information har även samlats in från några andra kommuner.<sup>9</sup>

### En flexibel timplan underlättar måluppfyllelse och ett ämnesövergripande arbetssätt

En tydlig slutsats från dessa intervjuer är att fokus ligger på att ge eleverna stöd och möjligheter att utvecklas och nå målen. Undervisningens form och innehåll utformas för att möta de mål som ställs i de nationella styrdokumenterna. Värt att notera är att denna fokus för timplanens användning även anges av de huvudmän som intervjuats i Skolverkets rapport<sup>10</sup>. Av de kommuner som Skolverket har intervjuat arbetar enstaka med flexibel timplan, men synen på timplanen går igen.

De kommuner som i vår undersökning är de mest positiva till att arbeta med flexibel timplan är desamma som anger att det viktigaste syftet är att kunna individanpassa undervisningen och ge eleverna den tid de behöver i olika ämnen. Dessa kommunerna framhåller att eleverna är olika och behöver olika

---

<sup>9</sup> Intervjuer har skett med företrädare på förvaltningsnivå (företrädelsevis skolchefer) i följande kommuner: Eslöv, Helsingborg, Lerum, Ljungby, Partille, Skurup, Vetlanda, Västervik. Viss information har även fått från Enköpings, Järfällas, Katrineholms och Nackas kommuner.

De frågor som ställdes till förvaltningarna var dels syftet med att söka dispens och hur man hade följt upp timplanen och elevernas resultat. Vi frågade också hur pass styrt arbetet hade varit på kommunal nivå och om det fanns några effekter för lärare som arbetade på flera olika skolor, om man tillämpat olika timplaner i olika skolor. Avslutningsvis undrade vi hur man från kommunernas förvaltningar såg att ett nationellt regelverk på detta område bäst skulle främja elevernas måluppfyllelse.

<sup>10</sup> Skolverkets 2013; Att fånga undervisningstiden med målen i fokus

tid och olika mycket stöd i olika ämnen. Fokus på en verksamhet där elevernas behov och intressen är i centrum lyser igenom de intervjuer vi har gjort. Flera kommuner uttrycker oro för att behöva förändra verksamheten och införa begränsningar i arbetssätten för lärare och elever.

En annan tydlig slutsats från våra intervjuer är att en flexibel timplan främjar ett ämnesövergripande arbetssätt med helhetssyn på de nationellt satta målen. De intervjuade kommunerna menar att det gränserna mellan olika ämnen inte är relevanta för eleverna utan är en fiktiv gränsdragning som snarare bygger på undervisningstradition. En flexibel timplan underlättar en planering som täcker det centralt innehållet i kursplanerna, genom att flera ämnes centrala innehåll berörs samtidigt, eftersom de är så närliggande. Flera lyfter fram de olika övergripande kompetenser som behövs i kommande arbetsliv och social liv, uttryckt som i ”the big five”, ”nyckelkompetenser” ”icke-kognitiva kompetenser” etc. Entreprenörskaps nämns särskilt ofta.

I alla tillfrågade kommuner utom en är man från både rektorers och kommunens sida mycket nöjd med att arbeta med dispens från den nationella timplanen. I de flesta kommuner har skolorna själva valt om de velat arbeta timplanefritt även om kommunen har ansökt å alla skolors vägnar. I enstaka fall har man från kommunalt håll angett att alla skolor ska arbeta flexibelt i förhållande till den nationella timplanen.

Något som återkom i några kommuner var en särskild problematik för de lärare som arbetade i ”små ämnen” (som musik och hem- och konsumentkunskap) och därmed arbetade på flera skolor. Om dessa skolor hade olika sätt att arbeta med timplanen kunde det påverka dessa lärares arbetssituation. Det fanns också enstaka exempel på att lärare i vissa ämnen menade att en del av de undervisningstimmar som fanns för detta ämne försvann i ett allmänt tema där de inte var involverade.<sup>11</sup> Andra kommuner menade att det fanns ett visst schemalägningspussel men att det inte innebär några större problem – och att ”pusslet” hade funnits även om de tvingats följa en mer detaljerad timplan.

En del kommuner menar att möjligheten att arbeta med en flexibel timplan i realiteten inte har inneburit några större förändringar, och dessa kommuner är även mindre oroad över eventuella förändringar. De kommuner som ser de största fördelarna är de som på ett tydligast sätt anpassat antalet timmar i olika ämnen på individuell nivå. Det sker även omfördelningar på grupp- eller skolnivå, då är det främst för att främja ett ämnesövergripande arbetssätt. I vissa fall för att stärka enskilda ämnen där behoven har uppmärksammats i uppföljningar av elevernas resultat. Kommunföreträdare framhåller vikten av att det är lärarnas och rektorernas professionella bedömningar som bör ligga till grund för fördelningen av tiden. Det är dock viktigt att dessa bedömningar dokumenteras och samlas in systematiskt så att man kan följa utvecklingen.

## Hur säkras den garanterade undervisningstiden?

Även för de skolor som arbetar med flexibel timplan gäller att eleverna ska garanteras ett minsta antal undervisningstimmar under tiden i grundskolan, nämligen 6 665 timmar (från hösten 2013 är det 6 885 timmar). Kommunerna har olika sätt att säkerställa att detta efterlevs. I en kommun har varje elev ett särskilt dokument som beskriver skolgången, där det anges vilken skola eleven har gått i, vilka lärare eleven har haft samt undervisningstiden per skola. I andra har man andra former av dokumentation. I flera av kommunerna har man lagt pussel mellan de olika alternativ som kan förekomma (beroende på val av låg-

---

<sup>11</sup> Gällde hem- och konsumentkunskap

mellan- respektive högstadieskola) och sett att den minsta utlagda undervisningstiden täcker in det som är lagligt reglerat.

## Mer undervisningstid – inte mindre

Värt att notera är att flera kommuner anger att man från kommunalt håll lägger ut ett större antal undervisningstimmar för att möjliggöra en större flexibilitet, så att skolorna inte ska vara rädda för att göra de jämkningar man anser behövs med hänsyn till elevernas bästa, utan hela tiden ha viss marginal till den nedre gräns som lagen anger. En kommun tog som exempel den ökning av undervisningstiden som påbörjas från hösten 2013 och konstaterade att den egna kommunen redan låg på den nivån, men att skolorna ändå skulle skjuta till de extra timmar som reformen innehåller.

De flesta kommuner som vi har talat med har gjort egna undersökningar av hur undervisningstiden har fördelats. En del gör återkommande undersökningar, medan andra har gjort särskilda undersökningar med anledning av att Lgr 11 inrättades, att betyg införts från årskurs 6 samt den nyligen beslutade reformen om ett utökat antal undervisningstimmar i matematik.

## Synen på timplanen i framtiden

I en av de tillfrågade kommunerna har man helt nyligen beslutat att återgå till den nationellt reglerade timplanen. Skälet härom var en intern granskning från 2012 som visade att skillnaderna i undervisningstid blev svårförklarligt stora mellan de olika kommunala skolorna.

Resterande kommuner vill fortsätta att arbeta utan krav på en reglerad timplan. En del är mindre oroade och menar att skolor alltid har att anpassa sig till framtida reformer medan andra menar att en återgång till en reglerad timplan skulle medföra ett helt annat arbetssätt. Det finns en rädsla för att gå tillbaka till ett arbetssätt som man menar försämrar möjligheten till att främja de breda förmågor som de uttrycks i läroplanen. Man menar även att det skulle försvåra möjligheten att anpassa undervisningen på det sätt som bäst främjar eleverna. Merparten av de tillfrågade kommunerna uttrycker en stark oro för en ännu mer reglerad timplan.

## 7. Slutdiskussion

Det finns ingenting i de rapporter vi studerat eller de undersökningar vi gjort som talar för behovet av en striktare reglering av den garanterade undervisningstiden. Svensk skola behöver helt andra åtgärder för att öka måluppfyllelsen.

### Beslut om verksamhetens utformning bör fattas nära eleverna

Elevens kunskapsutveckling måste vara i skolans centrum. Därför är det lärarna och rektorerna, de som bäst känner eleverna, som bör ges förtroende att utforma verksamheten. Enbart antalet timmar är en dålig garanti för att eleven når målen i ett ämne. Elever och lärare är olika – alla elever lär inte lika snabbt i alla ämnen och alla lärare undervisar inte likadant.

På samma sätt som att världen utanför skolan inte är uppdelad i avgränsade ämnen, så är det viktigt att skolan har möjlighet att arbeta ämnesövergripande för att kunna förbereda eleverna för framtiden. En stelbent statlig reglering av undervisningen rimmar illa med ambitionerna om att utveckla ett mer entreprenöriellt förhållningssätt och lärande.

### Flexibel undervisning – flexibelt lärande

Resultaten från vår undersökning visar att eleverna i de skolor som arbetar utan en timplan har klarat studierna minst lika väl som elever i andra skolor. Flera av de som arbetar med flexibel timplan menar även att det flexibla systemet – där lärare och skolledare själva är med och fördelar tiden för olika ämnen och aktiviteter – är ett stöd för ett formativt lärande. Vilket är positivt, då aktuell skolforskning pekat ut formativt lärande som en tydlig framgångsfaktor för inläring.

### En fråga om läraryrkets attraktionskraft

Skolan måste ta till vara lärare och skolledares professionalitet. Hur undervisningen organiseras är ett område där de professionella bedömningarna bör göras nära eleverna, utan nationella regleringar av undervisningstiden. Ett utökat självbestämmande över undervisningens organisering kan vara en av de förstärkningar av professionen som på sikt kan höja yrkets attraktionskraft. En av timplanedelegationens forskningsstudier visade att lärarna på de timplanefria skolorna upplevde mindre stress och hade mer tid för fördjupade diskussioner om undervisningen. Sådana tecken syns även i den enkät som genomfördes för denna rapport.

## Inte läge för fler stora strukturreformer

Den svenska skolan är i stort behov av arbetsro efter ett flertal mycket reformintensiva år. Alla eventuella förslag om att ändra grundförutsättningarna för lärarnas yrkesutövning bör därför noga övervägas. Ytterligare regleringar undervisningstiden är en sådan fråga.

## SKL:s slutsatser om eventuella förändringar av timplanen

Reformer ska bygga på att komma till rätta med identifierade problem och ge välgrundad argumentation för hur den föreslagna åtgärden kan förbättra de problem som finns. När det gäller hur timplanen utformas och används har vi inte sett något identifierat problem med dagens system; vare sig för elevernas måluppfyllelse eller genom att ett gott arbetssätt i skolan försvåras, tvärtom. Vi ser därför ingen anledning att strama upp det system som finns, snarare främja ett utökat arbete med flexibel timplan.

SKL:s ståndpunkt är att alla förändringar av den garanterade undervisningstiden behöver testas noggrant före ett eventuellt genomförande för att möta kravet på att främja undervisning som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Den timplanefria undervisningen har redan varit föremål för - och klarat - en vetenskaplig granskning. Därför ser vi det som oproblematiskt att på sikt helt slopa kravet på nationella timplaner. Tills den tiden är inne bör staten aktivt välkomna och underlätta för de kommuner och skolor som vill prova att arbeta timplanefritt.



# Undervisning med flexibel timplan

## RESULTAT, ARBETSSÄTT OCH BEDÖMNINGAR

En av skolans utmaningar är att anpassa undervisningen efter varje elevs behov. Forskning och beprövad erfarenhet visar att en flexibel timplan kan underlätta en sådan anpassning. Samtidigt finns det röster som talar för att strama upp dagens timplan. Sveriges Kommuner och Landsting har undersökt arbetet i de skolor som arbetar med flexibel timplan och några av kommunerna där dessa skolor ligger. I denna rapport sprider vi de erfarenheter som finns i svenska skolor av att arbeta med flexibel timplan utifrån elevernas behov.

Upplysningar om innehållet  
Bodil Bävner, bodil.bavner@skl.se  
Daniel Berr, daniel.berr@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2013  
ISBN/Beställningsnummer: 978-91-7585-110-5  
Text: Bodil Bävner och Daniel Berr

Beställ eller ladda ner på [webbutik.skl.se](http://webbutik.skl.se). ISBN/Beställningsnummer 978-91-7585-110-5